

Španělština v Argentině

Jiří Černý

O vývoji španělštiny na americkém kontinentě existuje dnes už velmi obsáhlá literatura. Jednotliví autoři i celé autorské kolektivy v ní řeší jak otázky týkající se základní problematiky (jak se liší „americká“ španělština od „evropské“, co všechno je možné považovat za amerikanismus, jak se od sebe liší varianty španělštiny v jednotlivých hispanoamerických zemích a zónách apod.), tak i speciální otázky, jako je konkrétní podoba jednotlivých variant (vývoj a zejména současný stav mluveného jazyka v jednotlivých zónách, zemích a regionech hispánské Ameriky). Cílem mnoha výzkumů bývá buď stav jednotlivých jazykových rovin (zvuková stavba, gramatika, slovní zásoba a frazeologie apod.), nebo i celkový pohled na současnou španělštinu v příslušném regionu. Zde se nejprve stručně věnujeme obecnější otázce rozdělení „americké“ španělštiny do jednotlivých zón, se zvláštním zřetelem k laplatské oblasti, a potom už nás bude zajímat pouze „argentinská“ španělština, tj. její současný stav daný historicky souhrnem různých faktorů, událostí a jevů, které sehrály při jejím utváření rozhodující úlohu.

1 Španělština v Latinské Americe a v oblasti La Plata

První vážný pokus o stanovení hlavních zón, do nichž je možné rozdělit španělštinu hispánské Ameriky, provedl Pedro Henríquez Ureña (1921, 1930). Ten vzal za základ své klasifikace vliv indiánských jazyků a rozlišil těchto pět hlavních zón: 1) Río de La Plata (guarani); 2) Chile (araucano, v dnešní terminologii mapuche); 3) Andské země (quechua); 4) Mexiko (nahuatl); 5) Karibská oblast (arahuaco, caribe). Pokud jde o naše téma, je možné kladně hodnotit vydělení samostatné laplatské

oblasti, ale už neobstojí jako hlavní důvod vliv jazyka guaraní.¹ Později navrhl mnohem detailnější klasifikaci José Pedro Rona (1964), který rozlišil 23 zón. Argentina se v jeho klasifikaci vyskytuje hned v pěti z nich: 10) Severní Chile, severovýchodní Argentina a část Bolívie (Oruro, Potosí); 12) Paraguay (kromě Concepción) a část Argentiny (Misiones, Corrientes, Formosa); 14) Jižní Chile a malá část argentinské Patagonie; 22) Dialekt caingusino v argentinské provincii Misiones; 23) Argentinská provincie Santiago del Estero. Jeho návrh už bere v úvahu různorodost španělštiny na rozsáhlém území Argentiny, ale ani on není zdaleka dokonalý. Tak např. v oblastech, které jsou mu blízké, je jeho klasifikace mnohem podrobnější než v oblastech vzdálenějších.² Matematickou metodu klasifikace použil Melvyn Resnick (1975), když na základě osmi fonologických opozic došel k možnosti rozlišit celkem 256 dialektů.

V dalších letech se objevila celá řada nových návrhů. Na mezinárodním kongresu konaném u příležitosti pětistého výročí „objevení“ Ameriky podal kritický přehled dosavadních teorií Orlando Alba (1993), který přesvědčivě ukázal, že žádná z nich neobstojí, protože všechny trpí různými nepřesnostmi, jako jsou zejména spoléhání na vlastní intuitivní a empiricky neověřené předpoklady, detailní dělení „svých“ dobře známých oblastí a velmi nepřesné a zavádějící dělení oblastí méně autorovi blízkých, klasifikace provedené na základě několika málo vybraných jevů a ignorování celé řady dalších stejně důležitých jevů atd.

Podle našeho názoru jsou potíže při klasifikaci jednotlivých zón či dialektů „americké“ španělštiny způsobeny celou řadou faktorů. Především je třeba si uvědomit, že na rozsáhlém území dnešní hispánské

¹ Ten měl velmi silný vliv zejména na paraguayskou španělštinu, v Argentině se ale jeho vliv omezuje většinou jen na poměrně malou oblast na severovýchodě.

² Poměrně malá Uruguay zabírá u něho dvě samostatné zóny, rozsáhlé Mexiko je spolu s četnými dalšími zeměmi součástí pouhých dvou. Přitom mexický lingvista Lope Blanch (1989) doložil později přesvědčivě existenci 14 různých dialektů na území samotného Mexika.

Ameriky došlo k dlouhodobému, několik staletí trvajícím kontaktu tří velmi odlišných kultur a civilizací: indiánské, evropské a africké. Přitom žádná z nich zdaleka nebyla homogenní. Odhaduje se, že počet indiánských etnik a jazyků dosahoval v době příchodu Španělů počtu okolo dvou tisíc, a přitom některá z nich žila na úrovni doby kamenné, jiná měla velmi rozvinutou kulturu, stavěla dodnes udivující stavby, jejich astronomické znalosti byly na obdivuhodné úrovni atd. Z Evropanů přicházeli do hispánské Ameriky vedle Španělů i Portugalci, Holanďané, Angličané, později také Italové, Němci, Poláci a celá řada dalších přistěhovalců. Také dovážení afričtí otroci pocházeli z několika různých oblastí a hovořili různými jazyky.

Dalším důvodem rozlišení španělštiny byly zcela nové podmínky, do nichž se kolonizátoři dostali v Novém světě, např. velmi odlišná flóra a fauna, způsob odívání, stravování indiánů, odlišné mytologie, dosud nepoznané obřady atd. Pro tisíce dosud neznámých druhů zvířat, stromů apod. bylo třeba buď převzít název příslušného indiánského jazyka nebo vytvořit název nový, např. na základě podobnosti se zvířaty, stromy atd. známými v Evropě nebo v jiných částech dosud známého světa. A konečně i sám fakt, že šlo o obrovské území s velmi různými klimatickými podmínkami, přispíval k rozrůznění španělštiny do celé řady dialektů a variant.

Tento stručný úvod zakončíme ještě poznámkou o jedné základní poučce známé z dialektologie. Už při vzniku tohoto oboru na konci 19. století a v celém dalším období až do současné doby se potvrzuje fakt, že mezi jednotlivými jazyky či dialekty neexistují jasné hranice. Vždy se v místech jejich kontaktu vytváří větší nebo menší přechodné území, na němž se prvky příslušných sousedních jazyků nebo dialektů míchají. A pokud se zkoumá např. výskyt stovky výrazů, prakticky vždy se do dialektologických map promítne sto různých izoglos.³ Jinými

³ Izoglosy jsou křivky označující rozhraní mezi výrazy.

slovy: hranice mezi dvěma jazyky či dialekty se nedají přesně vymezit, nikdy neodpovídají státním nebo jiným úředním hranicím; vždy se jedná o postupný přechod od jednoho jazyka nebo dialektu k druhému.

Pokud jde o hranice mezi „evropskou“ a „americkou“ španělštinou, ani o nich se nedá striktně říci, že procházejí někde středem Atlantického oceánu. Vždyť řada „amerikanismů“ se běžně užívá i na Kanárských ostrovech. A tzv. *seseo*,⁴ běžné pro celou hispánskou Ameriku, se také vyskytuje nejen na Kanárských ostrovech, ale i v Andalusii.

Totéž platí pro různé varianty „americké“ španělštiny; ani pro ně nepředstavují státní hranice překážku, přes kterou by se nemohly šířit do ostatních regionů a nemohly naopak od nich přijímat celou řadu prvků. Pokud jde o španělštinu „argentinskou“, budeme tedy při jejím popisu mít na mysli, že se ani v tomto případě nejedná o homogenní variantu, která by se užívala na celém území Argentiny a v žádné jiné zemi, ale že naopak existují různé její varianty, že je na severovýchodě ovlivňována jazykem guaraní (podobně jako Paraguay), na severozápadě kečuánštinou (podobně jako Bolívie a další andské země), při brazilské hranici brazilskou portugalštinou (podobně jako jiné země sousedící s Brazílií) a na jihu a částečně i na západě⁵ „chilskou“ variantou španělštiny.

I když jsme z uvedených důvodů dávali jména jednotlivých variant do uvozovek, je na druhé straně vhodné si uvědomit, že přesto je možné mluvit o kubánské, chilské, mexické nebo argentinské španělštině. Je jen nutné mít na zřeteli, že jde u každé z amerických variant španělštiny o určitý výběr z mnoha možností, mezi nimiž se jen ojediněle najdou zvláštnosti, které se jinde nevyskytují. Většina ostatních prvků se zpravidla užívá i v některých jiných variantách, z nichž každá také představuje určitý výběr z mnoha možností. V těchto výběrech či souhrnech určitých

⁴ Viz 2.1.

⁵ Tam představují velkou překážku Andy, velehory, nikoli státní hranice, která jimi prochází.

použitých prvků se jednotlivé varianty liší, a právě proto je možné se jimi zabývat.

2 Hlavní rysy argentinské španělštiny

V argentinské variantě španělštiny, stejně jako v ostatních variantách, najdeme celou řadu jevů, které se vyskytují i jinde, a několik zvláštních jevů, které jsou vlastní zejména jí nebo v širším smyslu celé laplatské oblasti. Uvedeme zde přehled takových jevů ve fonetické, gramatické i lexikální rovině, a to s důrazem na ty, které se v jiných variantách vyskytují jen zřídka nebo se v nich dokonce nevyskytují vůbec.

2.1 Fonetika a fonologie: žéismo a „italská“ intonace

Pro latinskoamerickou španělštinu jsou z hlediska fonologie příznačné dva rysy, kterými se odlišila od španělštiny evropské;⁶ jsou to *seseo* a *yeísmo*. V prvním případě se jedná o ztrátu interdentální sykavky /θ/, která ve výslovnosti splýnula se sykavkou alveolární /s/; tak např. výrazy *zarzuela*, *cecina* se místo /θarθuela, θeθina/ vyslovují /sarsuela, sesina/. Výsledkem tohoto procesu je nakonec jakási střední cesta, tj. dentální varianta, která je poměrně blízká českému /s/, na rozdíl od toho standardního kastilského. V druhém případě jde o sblížení palatálního /y/ a laterálního /ll/, které se ve výslovnosti přestaly rozlišovat; tak např. mezi výrazy *callo* a *cayo* není ve výslovnosti žádný rozdíl, oba se vyslovují /kayo/. Důsledkem obou procesů je fakt, že fonologický systém latinskoamerické španělštiny má o dva fonémy méně než fonologický systém standardní evropské španělštiny.

V hlavním městě a jeho blízkém okolí proces *yeísmo* dále pokračoval a výslovnost palatálního (tvrdoapatrového) /y/ se posunula na postalveolární (zadodásňové) /ž/. Tento jev zvaný žéismo patří, pokud jde zvukovou

⁶ S výjimkou Andalusie.

stránku jazyka, k nejcharakterističtějším rysům argentinské španělštiny,⁷ a nic na tom nemění ani fakt, že se rozšířil do blízkého okolí, zejména do Uruguaye, a bývá proto často právem pokládán za charakteristický jev celé laplatské oblasti.⁸ Pokud jde o příklady uvedené v úvodním odstavci této části (*callo* a *cayo*), vyslovují se v argentinské španělštině oba jako /kažo/. Podobně výrazy *yo me llamo*; *ayuda*; *calle* atd. se vyslovují jako /žo me žamo; ažuda; kažel/. V posledních desetiletích se začíná zejména u mladé generace projevovat tendence k tzv. šeísmo, tj. k nahrazování znělého /ž/ neznělým /š/.

Stojí za zmínku, že se v argentinské španělštině vyskytuje také výslovnost /rr/ jako neznělé souhlásky /ř/, tedy zvuku částečně podobného českému /ř/, který se jinak v jazycích vyskytuje jen zřídka. Je možné ho slyšet ve slovech jako *tierra* apod.

Dalším charakteristickým rysem, kterým se argentinská španělština liší od ostatních hispanoamerických variant, je intonace. Byla ovlivněna především italštinou (zdá se, že zejména neapolským dialektem), částečně patrně také portugalštinou a galicijštinou. Převládá mínění, že intonace laplatské varianty španělštiny byla původně ovlivněna zejména andaluským dialektem, avšak na konci 19. a zejména v průběhu 20. století, po masovém přílivu italských přistěhovalců, v ní začal převládat vliv intonace italské.⁹

Žeísmo a italštinou ovlivněná intonace, o nichž jsme se na tomto místě zmínili, jsou charakteristické zejména pro laplatskou španělštinu (*español rioplatense*, lidově také *porteño*), tj. pro standardní dialekt, jímž mluví především obyvatelé Buenos Aires a dalších velkých argentinských

⁷ Sporadicky se vyskytuje také v Ekvádoru a ve Střední Americe.

⁸ Potvrzuje se tím např. fakt, že jazykové jevy zpravidla ignorují státní hranice a snadno se šíří do sousedních států nebo regionů.

⁹ Ostatně nejen intonace; ovlivněna byla i výslovnost některých jednotlivých hlásek. Italština měla vliv také na slovní zásobu laplatské španělštiny, jak to uvidíme v části věnované takovým jevům, jako jsou *cocoliche* a *lunfardo*.

měst, a také uruguayského Montevidea, ale odkud se jako prestižní varianta šíří do ostatních oblastí. Na rozsáhlém území Argentiny se mluví i četnými dalšími dialekty, jejichž zvuková podoba i ostatní jazykové plány jsou ovlivňovány variantami sousedních zemí, a také indiánskými jazyky, zvláště kečuánštinou na severozápadě a jazykem guaraní na severovýchodě. To už se ale dostáváme do tematiky dialektů, které se věnujeme v třetí části.

2.2 Gramatika: Voseo a slovesné časy

Pokud jde o gramatiku, také v tomto případě najdeme v argentinské španělštině dva velmi příznačné charakteristické rysy, i když jde v obou případech o jevy, které se vyskytují také v některých dalších hispanoamerických variantách. Je to jednak *Voseo*, jednak odlišné používání některých slovesných časů ve srovnání se standardní španělštinou evropskou.

Španělští dobyvatelé s sebou v 16. století přinesli na americký kontinent tehdy běžné zájmeno *vos*, které původně označovalo 2. osobu plurálu, podobně jako např. dodnes užívané francouzské zájmeno *vous* nebo české *vy*. V dnešní standardní španělštině a v celé řadě hispanofonních zemí a regionů bylo už dávno nahrazeno zájmenem *vosotros* a zájmeno *vos* je tam dnes považováno za archaismus. V jiných zemích a regionech však přetrvalo a používá se v nich dodnes, i když se jeho funkce posunula. Platí to nejen pro argentinskou španělštinu, ale pro celou laplatskou oblast, a také pro řadu zemí Střední Ameriky a pro několik dalších oblastí.¹⁰ Významový posun zájmena *vos* se dá stručně popsat takto:

- a) začalo se používat jako zdvořilostní forma ve vztahu k 2. osobě singuláru; byl to obdobný proces, jehož jsme svědky např. i v dnešní francouzštině nebo v češtině (*Vy mluvíte, pane...*)

¹⁰ Odhaduje se, že přibližně 40% obyvatel hispánské Ameriky používá *Voseo*.

- a v psaném jazyce se to i tam projevilo psaním velkého písmena (*Vos hablais, señor...*);
- b) po formální stránce se slovesný tvar změnil tak, že se v přízvučném diftongu /ai/ vypustila polosamohláska /i/ a na místě dvojhlásky se tak objevilo přízvučné /a/ (*Vos hablás*); k obdobným změnám došlo u sloves 2. a 3. třídy;
- c) pokud jde o stránku obsahovou, tento tvar postupně ztratil zdvořilostní charakter a začal se užívat místo tykání pro 2. osobu singuláru; *Vos hablás, Pedro...* má tedy dnes v příslušných zemích stejnou funkci jako standardní *tú hablas, Pedro ...* nebo jako české *ty mluvíš, Petře...*;
- d) *Voseo* je zcela neznámé v některých zemích (např. na Kubě), v jiných se objevuje pouze v některých regionech (např. v Chile), mezi země, v nichž zcela nahradilo standardní tykání (*tú hablas*) patří vedle Kostariky a Nikaraguy právě laplatská oblast, v níž bylo navíc *Voseo* přijato jako norma.¹¹

Voseo se používá zejména v nominativu se slovesem v přítomném čase (*Vos hablás* místo standardního *tú hablas*), v předložkovém dativu (*a Vos* místo *a ti*),¹² ve spojení s dalšími předložkami (*para Vos, con Vos* místo *para ti, contigo*), a v imperativu (*hablá* místo *habla*); protože i u imperativu se vychází původně z 2. osoby plurálu, odpadají nepravidelnosti u většiny nepravidelných sloves (místo standardních tvarů *juega, ten, pon, haz, oye, sal, ve, di* apod. se používají „pravidelné“ tvary *jugá, tené, poné, hacía, oí, salí, vení, decí* apod.).

¹¹ V ostatních zemích se ve školách vyučují standardní tvary (*tú hablas*) bez ohledu na to, jaká část obyvatelstva používá běžně *Voseo*.

¹² V ostatních případech dativu a v akuzativu se kombinuje se standardními evropskými tvary, např.: *a Vos te conozco bien*.

V ostatních slovesných časech se *Voseo* většinou nevyskytuje, s výjimkou *presente de subjuntivo*, kde se často používají tvary podobné *presente de indicativo*, ovšem s příslušnou změnou koncové samohlásky (*quiero que habléis, comáis, durmáis* místo *quiero que hables, comas, duermas*). V tomto případě se argentinská (a obecně laplatská) varianta odlišuje od ostatních variant, v nichž se *Voseo* objevuje, a to z hlediska sociolingvistického; v laplatské oblasti se užívání těchto tvarů neomezuje pouze na nižší společenské vrstvy.

Zbývá ještě dodat, že *Voseo* v té formě, jak jsme o něm dosud mluvili, je typické zejména pro argentinskou (laplatskou) variantu španělštiny. V některých jiných oblastech se vyskytují i kombinace, jako např. *tú tenés* (Uruguay), nebo naopak *Vos tienes* (Chile, částečně i v přilehlých argentinských provinciích, kde je ale jeho používání omezeno na nejstarší generaci obyvatel).

Pokud se jedná obecně o používání slovesných časů, teď už bez ohledu na *Voseo*, pak lze konstatovat, že se v Argentině projevují stejné tendence jako ve většině hispanofonních zemí Latinské Ameriky. To znamená, že např. místo futura (*hablaré*) se dává přednost složeným tvarům (*voy a hablar*), préterito (*hablé*) nahrazuje prakticky nepoužívané složené préteritum (*he hablado*),¹³ u subjunktivu se z dvou tvarů imperfekta (*hablase, hablara*) prakticky bez výjimky dává přednost druhému z nich apod. Zjednodušují se např. i podmínkové věty typu *si lo hubiera sabido, te lo habría dicho*, kde se dává přednost jednodušším konstrukcím *si lo sabía, iba a decírtelo* nebo *si lo sabía, te lo decía*.¹⁴ A stejná jako v ostatních zemích hispánské Ameriky je i tendence nepoužívat vůbec zájmeno *vosotros* (ve spojení se slovesem v 2. osobě pl.) a nahrazovat je zájmenem

¹³ Běžné jsou formulace jako *hoy llegó la delegación* apod., ve standardní španělštině *hoy ha llegado* apod.

¹⁴ Podobné zjednodušování je ostatně běžné i v mluvené standardní evropské španělštině, a koneckonců i v češtině, kde se v mluveném jazyce sotva setkáme s větami jako *kdybych to byl věděl, byl bych ti to řekl*.

Ustedes (s 3. os.), které má v evropské španělštině funkci zdvořilostního oslovení, a to bez ohledu na to, zda se v příslušné zemi nebo v daném regionu používá v singuláru standardní zájmeno *tú* nebo zájmeno *Vos*.

2.3 Slovní zásoba a frazeologie

Slovní zásoba a částečně i frazeologie prestižní argentinské varianty španělštiny (*español rioplatense, porteño*) byla výrazně ovlivněna především italštinou. Způsobil to masový příliv italských přistěhovalců na konci 19. a v průběhu 20. století. O vlivu italštiny na intonaci argentinské španělštiny jsme se zmínili výše. Pokud jde o slovní zásobu, byl vliv italštiny tak výrazný, že se mu podrobněji věnujeme ve 4. kapitole (viz zejména *cocoliche* a *lunfardo*).

Z ostatních evropských jazyků na ni měla vliv částečně i portugalština (zejména v příhraničních oblastech sousedících s Brazílií), v omezeném měřítku také francouzština, angličtina a němčina. Z indiánských jazyků to byla zejména kečujština na severozápadě a guaraní na severovýchodě, ale tam šlo především o vliv na místní dialekty.

3 Dialekty

Argentina je osmá největší země na světě, a už jen z tohoto důvodu nás nepřekvapuje, že se španělština na jejím území člení do celé řady dialektů. V úvodní části jsme se zmínili o klasifikaci, v níž José Pedro Rona (1964) rozlišil na území hispánské Ameriky celkem 23 různých oblastí; argentinská španělština v jeho klasifikaci figurovala v pěti různých zónách. Později se objevily nové klasifikace. V této části se stručně zmíníme o současném pojetí jednotlivých argentinských dialektů, dále o standardním laplatském dialektu *porteño*, a konečně o smíšeném jazyce *portuñol*.

3.1 Základní dělení

Při posuzování jednotlivých argentinských dialektů se dnes většinou vychází z práce, v níž Vidal de Batini (1964) rozlišila tyto hlavní dialekty:

- a) andský (*andino*); zahrnuje rozsáhlou oblast na severozápadě; je ovlivněn kečujštinou; má některé společné rysy s bolivijskou španělštinou;
- b) guaranijský (*guaranítico*); severovýchodní; je ovlivněn jazykem guaraní; má některé společné rysy s paraguayskou španělštinou;
- c) cuyský (*cuyano*, podle hist. provincie Cuyo); západní (provincie Mendoza, San Juan, San Luis); má částečně společné rysy s chilskou španělštinou a indiánským jazykem *mapuche*, ale v omezené míře (překážkou jsou velehorské Andy);
- d) středoargentinský (*central*); hovoří se jím na poměrně malém území, ve městě Rosario a okolí;
- e) laplatský (*rioplatense*); prestižní dialekt; šíří se z velkých měst (Buenos Aires, La Plata aj.) zejména směrem na jih (až do Patagonie); má tři varianty: *litoraleño*, *bonaerense*, *patagónico*.

O prvních čtyřech dialektech podala podrobnější informace česky v časopise Slovo a slovesnost Zajícová (2004). Zde se proto soustředíme pouze na prestižní variantu zvanou *español rioplatense*, lidově také *porteño*, která má na argentinském území dominantní postavení.

3.2 Porteño

Název *porteño* je odvozen od výrazu *puerto* (přístav) a jeho základní význam je tedy „přístavní“; označují se jím také obyvatelé různých

přístavů. V Argentině jsou to obyvatelé hlavního města,¹⁵ v Mexiku např. obyvatelé přístavů Veracruz a Tampico, v Chile obyvatelé Valparaísa apod. V Argentině je to také hovorový název pro prestižní dialekt *rioplatense*.

Pokud jde o fonetiku, fonologii a gramatiku, platí pro tento dialekt všechny charakteristické rysy, o nichž jsme se zmínili v první části, tedy zejména žeišmo, *seseo*, „italská“ intonace, *Voseo*, odlišné používání slovesných časů ve srovnání se standardní španělštinou, v gramatice pak i několik dalších drobnějších jevů, o nichž jsme se nezmínili, protože se částečně vyskytují i v jiných zemích hispánské Ameriky, a mnohdy i ve Španělsku; jsou to např. tzv. *queísmo* (*estoy persuadido que no lo sabes*), *dequeísmo* (*sé muy bien de que no vendrá*), posílení přímého předmětu pomocí nepřívzvučného zájmena (*lo encontré a Juan*) apod.

Co se týká slovní zásoby a částečně i frazeologie, ta byla v dialektu *rioplatense* rovněž výrazně ovlivněna italštinou, především tak, že se v ní vyvinuly zvláštní útvary, jako jsou *lunfardo* a *cocoliche*, a v souvislosti s nimi i přehazování slabik zvané *vesre*. Těmto třem jazykovým útvarům věnujeme třetí, závěrečnou část. Zde se omezíme pouze na konstatování toho, že *español rioplatense*, lidově *porteño*, se jako prestižní dialekt rozšířil do velké části Argentiny, a nic na tom nemění ani fakt, že se v místech kontaktu s ostatními dialekty často vytváří přechodné území, na němž se příslušné dialekty ovlivňují navzájem.¹⁶

¹⁵ Původní název v době jeho založení byl *Ciudad de la Santísima Trinidad y Puerto de Santa María del Buen Aire*. Názvem *porteños* se původně označovali obyvatelé hlavního města i celé provincie, po administrativním rozdělení na konci 19. století se začal úředně používat jen pro obyvatele hlavního města, kdežto obyvatelé přilehlé stejnojmenné provincie se začali označovat jako *bonaerenses*.

¹⁶ Tak např. u jeho jižní varianty (*patagónico*) dochází částečně k vzájemnému ovlivňování této varianty s chilskou španělštinou, protože právě v Patagonii, kde kontaktu nebrání velehorské Andy, existují příznivé podmínky k soužití Argentinců s Chilany.

3.3 **Portuñol**

Název *portuñol* vznikl spojením výrazů *portugués* a *español* (obdobně jako *Spanglish*), což dobře vystihuje fakt, že jde o smíšený jazyk vzniklý kombinací portugalských jazykových jevů se španělskými. Nejedná se ale o jev, který by byl specificky argentinský. V širším smyslu se *portuñol* vyskytuje všude v blízkém okolí brazilských hranic s hranicemi dalších hispanofonních zemí, tj. Uruguaye, Paraguaye, Bolívie, Peru, Kolumbie a Venezuely. Zvláštní postavení má v tomto případě zejména Uruguay, jejíž dnešní území bylo dlouho předmětem sporu mezi Portugalskem a Španělskem. Právě na jejím území se *portuñol* rozšířil ve velké míře. Avšak vzhledem k jejím úzkým jazykovým kontaktům s Argentinou a v rámci společného prestižního dialektu *rioplatense* se tento smíšený jazyk dostává do Argentiny často spíše prostřednictvím Uruguaye než přímým kontaktem s brazilskou portugalštinou.

4 **Zvláštní jazykové útvary**

4.1 **Mezi argotem, pidžinem a sociolektem**

V různých zemích se občas objevují zvláštní jazykové útvary, u nichž je obtížné rozhodnout, zda jde o argot (mluvu kriminálních živlů), sociolekt (hantýrku určité společenské vrstvy), nebo pidžin (smíšený „jazyk“, který má alespoň základní slovní zásobu, většinou substantiva, adjektiva a slovesa, ale parazituje na jiném jazyce, tj. přejímá od něho ostatní slovní druhy a gramatiku). Argentina není výjimkou. Ponecháme stranou tzv. *rosarigasino*, což je spíše kuriozita, která vznikla na začátku 20. století ve vězení ve městě Rosario, dosáhla určité popularity v 80. a 90. letech, ale nesehrála žádnou roli při utváření argentinské španělštiny a nemá

v současné době žádné uplatnění.¹⁷ Věnujeme se zde třem útvarům, které naopak velmi silně argentinskou španělštinu ovlivnily, a to až do té míry, že patří mezi její hlavní charakteristické rysy; jsou to: *cocoliche*, *lunfar-do* a *vesre*.

4.2 Cocoliche

Koncem 19. a začátkem 20. století došlo k mimořádně velkému přílivu italských emigrantů do Argentiny.¹⁸ Španělština se tak dostala do intenzivního kontaktu s italštinou, zejména se severními a jižními italskými dialekty, protože většina přistěhovalců pocházela buď ze severní, nebo z jižní Itálie. Ze střední části jich bylo velmi málo, a ani spisovná italština neměla na vznik *cocoliche* velký vliv, protože šlo především o mluvený lidový jazyk. Výsledkem byl vznik zvláštního smíšeného útvaru, v němž jednotliví mluvčí používali ne zcela jasně definovatelnou směsici obou těchto jazyků. Protože se jedná o dva poměrně blízce příbuzné jazyky, bylo takové míchání usnadněno a týkalo se jak zvukové stránky jazyka, tak i slovní zásoby. Co se týká zvukové stránky, šlo jednak o zavádění italské výslovnosti několika hlásek, zejména [č] místo [s] před e, i; [k] místo [g] mezi dvěma vokály,¹⁹ jednak u větších celků o přejímání či napodobování italské intonace, to všechno původně jako jeden z prostředků úsměvné satiry zaměřené na prosté italské přistěhovalce v představeních lidového divadla.

¹⁷ *Rosarigasino* (nebo také *gasó*) je založeno na vkládání slabiky *gas* a příslušné samohlásky do jednotlivých slov; např.: *togasodos los segaseres humagasanos nagasacen ligasibres e iguagasaes en deregasechos*. V češtině se obdobné útvary objevují v podobě dětských „tajných jazyků“, v nichž se do slov vkládá slabika *p* nebo *vr* + vokál apod.; např.: *typy mipi neperopozupumipiš, vipid'?* nebo *tyvry mivri nevrerovrozvrumivriš, vivrid'?* apod.

¹⁸ V Buenos Aires dosahoval jejich počet až 40 % obyvatel.

¹⁹ Tak např. věta *mi amigo dice* (v arg. šp. /mi amigo dise/) zní v *cocoliche*: /mi amico diče/.

Pokud jde o původ slova *cocoliche*, existuje několik výkladů.²⁰ Pravděpodobná je ale jedna ze dvou obdobných variant jednoho výkladu. Podle jedné je odvozen od vlastního jména Cocoliccio, což byla komická postava vystupující v lidových divadelních představeních, určitá karikatura prostého jihoitalského přistěhovalce, podle druhé šlo o konkrétního italského zemědělce jménem Antonio Cuculicchio, který vystupoval v lidových představeních a byl terčem lehkého posměchu dalších herců.

V každém případě zvláštní jazykový útvar *cocoliche* sehrál ve své době významnou úlohu při ovlivňování argentinské španělštiny. V současné době se s ním sice už sotva setkáme, protože jeho nositelem byla především první generace masové vlny italských přistěhovalců na konci 19. a začátku 20. století, přesto sehrál jistou úlohu při formování argentinské španělštiny, zejména proto, že celá řada jeho výrazů přešla postupně do lunfarda (viz dále), a jeho prostřednictvím se s ním později seznámili obyvatelé Buenos Aires a dalších měst, kteří možná většinu z jeho výrazů aktivně nepoužívají, ale jsou jim naprosto srozumitelné.

U některých výrazů došlo k prosté výpůjčce z italštiny, která ve španělském textu nahradila příslušný výraz španělský. Tak např. ve větě *te quiero de cuore* („miluji tě z celého srdce“) nahradilo it. *cuore* šp. *corazón*; k podobné výpůjčce došlo převzetím it. *naso*, „nos“ za šp. *nariz* nebo převzetím výrazu *minga* (v milánském dialektu „nic“) za šp. *nada*. Někdy došlo k drobným úpravám, jako např. u slovesa *laburar* (it. *lavorare*, „pracovat“), které nahradilo šp. *trabajar*, nebo u výrazu *pibe*, „chlapec, kluk“ (it. *pivetto*), případně *mina* „žena“ (it. *femmina*).

Často došlo nejen k převzetí it. výrazu, ale následně i k posunům jeho významu. Tak např. výraz *groso* (← it. *grosso*, „velký“) dnes znamená často spíše „skvělý, bezva, geniální“, výraz *fiaca* (← it. *fiacca*, „malátnost, skleslost“) dnes spíše „odpor, hnus, otrava“, výraz *facha* (← it. *faccia*, „tvář“) dnes spíše „hezký člověk, krasavice“, výraz *gamba*

²⁰ Podle jednoho z nich je odvozen od věty: *¿q(uè) co(sa) (è) lo (que) dic(h)e?*.

(← it. „noha“) dnes znamená „opora, pomoc“, ale také „100 pesos“. Z italského slovesa *guardare*, „dívat se, pozorovat“ vznikl výraz *guarda* („dávej pozor!, bacha!“), od slovesa *girare*, „procházet se, chodit po ulicích“ je odvozen výraz *yira* („pouliční holka, prostitutka“) a od slovesa *gettare*, „házet, hodit si“ výraz *yeta* („smůla, neblahý osud“). Z italštiny byl převzat i zvukomalebný výraz *chin-chín* (internacionalismus napodobující přířuknutí „na zdraví“), pozdrav *salute* používaný při loučení („tak ahoj, měj se“) a celá řada dalších výrazů.

4.3 Lunfardo

V druhé polovině 19. století se v Buenos Aires zformovaly argotické výrazy, jejichž užívání se zpočátku omezovalo výhradně na mluvený jazyk. V roce 1876 vyšel článek *Antología del Lunfardo*, první psaná zmínka o této původně zlodějské hantýrce. Obsahoval 29 výrazů a frází a jejich španělských ekvivalentů; anonymní autor uváděl jako zdroj informací nejmenovaného policejního komisaře. O dva roky později uveřejnil týž autor v deníku *La Prensa* slovníček lunfarda s výstižným názvem *El dialecto de los ladrones* (Zlodějská hantýrka). Tyto dva první prameny jasně naznačují, že se zpočátku jednalo o argot používaný v prostředí zlodějů a obecně v kriminálním podsvětí.

Pokud jde o etymologii, většinou se uvádí, že výraz pochází z lombardského dialektu italštiny.²¹ V každém případě znamenal výraz *lunfardo* zpočátku „zloděj“, o něco později „podvodník“ a „příslušník spodiny“. Následně začal označovat mladíky, hejsky, kteří provokovali okolí svým výstředním chováním i oblečením (nosili sako podle soudobé francouzské módy, klobouk s širokou a vpředu dolů ohnutou krempou, dlouhý šátek kolem krku a boty s vojenským podpatkem). Zároveň ale

²¹ Jako jeden z důvodů se uvádí, že v Lombardii žilo značné množství bankéřů a lichvářů, a proto prostí Italové z ostatních provincií interpretovali termín *lumbardi* (obyvatelé Lombardie) jako „zlodějové“. Podle jiné obdobné teorie se do Argentiny dostal z Okcitanie prostřednictvím marseilleské mafie.

četné výrazy lunfarda postupně pronikaly do mluvy střední i vyšší společenské třídy, zejména v období rozkvětu tanga, v jehož kontextu se „jazyk“ lunfardo dále rozvíjel a obohacoval, až se stal součástí běžné mluvy, nebo spíše pasivní slovní zásoby obyvatel Buenos Aires. Neobohacoval se také jen využíváním výrazů italského původu, k jeho zdrojům patřily v omezené míře také indiánské a africké jazyky, z evropských např. angličtina, francouzština, portugalština. Nakonec se „jazyk“ lunfardo rozšířil i do dalších argentinských měst, a také do uruguayského Montevidea a částečně do dalších sousedních zemí. O jeho významu svědčí i fakt, že v roce 1962 byla založena *Academia Porteña del Lunfardo*, nezisková organizace se sídlem v hlavním městě, mezi jejímiž členy jsou spisovatelé, lingvisté, novináři a další osobnosti.

V předcházejícím odstavci jsme dvakrát použili výraz „jazyk“ lunfardo. Důvodem je fakt, že se ve skutečnosti nejedná o samostatný jazyk, a dokonce z různých důvodů ani ne o dialekt nebo sociolekt. Původně to byl argot, v současné době jde ale o zvláštní útvar, svého druhu pidžin, jehož výrazové prostředky se omezují pouze na tři základní slovní druhy: substantiva, adjektiva a slovesa; ze španělštiny si vypůjčuje všechny ostatní slovní druhy²² a také celou gramatiku.

Jedním s charakteristických rysů lunfarda je přehazování slabik známé pod termínem *vesre*. Tento jev se objevuje i v jiných variantách latinskoamerické španělštiny, a také v jiných jazycích, přesto je ale pro argentinské lunfardo tak příznačný, že mu věnujeme celou zvláštní část tohoto článku.

Výraz *lunfardo* se často zkracuje na *lunfa*, a existuje i celá řada dalších odvozených slov, jako např. adjektivum *lunfardesco* (týkající se lunfarda) a substantiva *lunfamanía* (zvyk používat často lunfardo),

²² Objevují se i citoslovce, jejich základem je ale většinou jeden z uvedených tří slovních druhů.

lunfaverseante (básník užívající *lunfardo*), *lunfapoesía*, *lunfardía*, *lunfardología*.

Některé výrazy *lunfarda* měnily často svou formu a v mnohých se také posouval jejich význam, jak jsme to viděli u samého výrazu *lunfardo* v druhém odstavci tohoto oddílu. Změna formy i obsahu těchto výrazů zejména zpočátku většinou sledovala základní cíl, totiž dosáhnout toho, aby jednotlivé výrazy nebyly srozumitelné pro nepovoláné osoby (policisty, dozorce ve vězeních apod.). V následující části uvedeme několik příkladů výrazů a frází, včetně posouvání jejich významu. Pokud jde o formální změny, odkazujeme na oddíl věnovaný přesouvání slabik (*vesre*).

Výrazy a významy vytvořené v rámci španělštiny

tvář:	základní význam	lunfardo (význam)
<i>academia</i>	akademie	příležitost otevřít dveře pakličem, šperhákem
<i>afanar</i>	dát se do práce apod.	okrást, napálit, obrat někoho o něco
<i>amurado</i>	<i>muro</i> = zeď	zavřený, uvězněný, strčený do lapáku
<i>antropófago</i>	lidojed	teplouš, buzerant (vulg.)
<i>atorrante</i>	-	tulák, pobuda, vagabund, houmle-sák ²³
<i>botón</i>	knoflík (na uniformě, livreji)	policajt, polda
<i>campana</i>	zvon, zvonek	komplíc; hlídá, upozorňuje na nebezpečí
<i>¡canejo!</i>	eufem. za vulg. ¡carajo!	do prčic!, hergot!, sakra!
<i>al cuete</i>	raketa (<i>cohete</i>)	zbytečně, marně, na nic
<i>tiburón</i>	žralok	teplouš, buzerant (vulg.)
<i>tira</i>	proužek, pásek (látky), frčka	policajt v civilu, tajný, fízl

²³ Převládá názor, že výraz *atorrante* má původ ve vlastním jménu A. Torrance; šlo o firmu, která vyráběla vodovodní potrubí; v částech potrubí označených názvem firmy a ponechaných na periferii Buenos Aires přespávali tuláci a pobudové, kteří se pak začali takto označovat; vznikly i odvozené tvary *atorrentar* (přespávat v potrubí) a *torrar* (spát).

Výrazy převzaté z italštiny a dalších jazyků

tvar:	původ	lunfardo (význam)
<i>bacán</i>	<i>bacàn</i> (janov. it.)	it. „patron“, lunf. „boháč; elegantní, přátelský člověk“
<i>engrupir</i>	<i>gróppo</i> (janov. it.)	it. „uzel, balík“, lunf. „podvést, napálit, podrazit někoho“
<i>yira</i>	<i>girare</i> (it.)	it. „chodit, potloukat se“, lunf. „pouliční holka, prostitutka“
<i>cana</i>	<i>canne</i> (← fr.)	ve fr. argotu původně „pendrek“, potom přeneseně „policajt“, „autorita“, v lunf. nakonec „vězení, basa, lapák“
<i>a la marchanta</i>	<i>marchand</i> (← fr.)	„náhodně, bez přípravy, jak to přijde“
<i>tamango</i>	<i>tamanco</i> (← port.)	„bota“, lunf.: „gaučovská bota z hrubé kůže“
<i>jai(fe), jalai(fe)</i>	<i>high life</i> (← angl.)	„vysoká životní úroveň“, lunf.: „boháč, pracháč, zazobanec“
<i>sharap</i>	<i>shut up</i>	„buď zticha, drž hubu“
<i>bichicome</i>	<i>beach-comber</i>	„vandrák, sběrač odpadků na pláži“
<i>pucho</i>	<i>puchu</i> (← keč.)	keč. „zbytek“, lunf. „špaček cigarety“

4.4 Vesre

Tento pojem a termín označuje přehazování (metatezi) slabik u celé řady vybraných slov. Sám termín vznikl přehozením slabik (*al revés*, „naopak, obráceně“ → *vesre*). Jde o jev, který se omezeně vyskytuje i v dalších oblastech hispánské Ameriky, a také v některých dalších jazycích (např. ve francouzštině: *verlan* ← *l'envers*), avšak v argentinské španělštině se rozvinul v rámci *lunfardo*, a tedy také v úzkém spojení s argentinským tangem, do té míry, že se právem považuje za jeden z jejích specifických rysů.

Cílem metateze slabik bylo zpočátku ukrýt v rámci argotu význam sdělovaných informací před nepovolanýma ušima. S tím souvisí i to, že značná část takto vytvořených slov se týkala původně oblasti kriminality, případně vulgárních výrazů. Později, zejména v období rozkvětu tanga, ovšem vznikly i výrazy kulturního charakteru bez podobného zaměření.

Pokud jde o mechanismus metateze, u dvouslabičných slov se většinou prostě přehodily obě slabiky bez dalších úprav (např. *tango* → *gotan*, *caño* → *ñoca*, *café con leche* → *feca con chele*), případně v psaném jazyce s drobnými úpravami (*jamón* → *monja*, *calle* → *yeca*).²⁴ U víceslabičných výrazů se využívaly různé možnosti, jako např. přehození poslední slabiky na první místo (*borracho* → *choborra*, *bombacha* → *chabomba*), přehození druhé a třetí slabiky (*abajo* → *ajoba*), nebo úplné přehození slabik od začátku do konce (*caballo* → *yobaca*, *camisa* → *samica*). U některých výrazů se vyskytly i různé možnosti metateze (*boliche* → *cheboli* nebo *chelibo*), případně přehození slabik s částečnou další úpravou (*boludo* → *dobolu* nebo *dolobu*, *canhero* → *chorencia* nebo *cheronca*, *calzoncillo* → *solsiyonca*). U omezeného počtu jednoslabičných výrazů může nastat i metateze hlásek (*es* → *se*) nebo přidání jedné hlásky (*fe* → *efe*).

V následující části uvádíme několik příkladů *vesre*, a protože se u některých výrazů posunul i jejich význam, uvádíme u nich i jejich české ekvivalenty.

Výrazy *vesre* (přehazování slabik)

<i>boncha</i> ← chabón (týpek; chlápek)	<i>joraca</i> ← carajo (penis)
<i>camba</i> ← bacán (boháč, zazobaný člověk)	<i>logi</i> ← gil (hlupák, pitomec)
<i>chabomba</i> ← bombacha (dámské kalhotky)	<i>lorca</i> ← calor
<i>chacón</i> ← concha (ženské přirození)	<i>mionca</i> ← camión (krásná ženská, šťabajzna)
<i>chagar</i> , <i>chagarcha</i> ← garcha (penis)	<i>monja</i> ← jamón
<i>cheboli</i> , <i>chelibo</i> ← boliche (bar, krám 4. kat.)	<i>naca</i> ← cana (vězení, basa, lapák)
<i>checo</i> , <i>checonato</i> ← coche (auto)	<i>necar</i> ← carne
<i>choborra</i> ← borracho (opilec)	<i>ñoba</i> ← baño
<i>chogua</i> ← guacho (zrádce)	<i>ñocorpi</i> ← corpiño (podprsenka)

²⁴ U výrazu *yeca* jde také o názorný příklad *yeísmo*.

<i>chochán</i> ← chancho (nepřijemný člověk, prase)	<i>noerma</i> ← hermano (brácha, kámoš)
<i>chorencia, cheronca</i> ← canchero (vejtaha)	<i>ñorecompa</i> ← compañero (druh, kámoš)
<i>cobani</i> ← abanico (policajt)	<i>ñorica</i> ← cariño (miláček)
<i>coblan</i> ← blanco (bílé víno)	<i>ofri</i> ← frío
<i>cofla</i> ← flaco (přátelské oslovení mladých)	<i>por diome de</i> ← por medio de (prostřednictvím)
<i>congrepa</i> ← compadre (kmoťr; provokatér)	<i>rioba</i> ← barrio
<i>dacur</i> ← curda (opilost, opice)	<i>rofe</i> ← fierro (zbraň, revolver)
<i>derpa</i> ← departamento, apartamento	<i>sabeca</i> ← cabeza
<i>dobolu, dolobu</i> ← boludo (nešika, mamlas)	<i>saca</i> ← casa
<i>dogor</i> ← gordo (tlust'och, tlouštík)	<i>samica</i> ← camisa
<i>Drope</i> ← Pedro	<i>sogán</i> ← ganso (pitomec; penis)
<i>feca con chele</i> ← café con leche (bílá káva)	<i>solsiyonca</i> ← calzoncillo
<i>garca</i> ← cagador (nespolehlivý, záporný typ)	<i>tegén</i> ← gente (lidi)
<i>garcar</i> ← cagar	<i>timbo</i> ← botín (kožená bota)
<i>gato</i> ← toga (talár)	<i>tobul</i> ← bulto (penis)
<i>gerco</i> ← coger (souložit)	<i>tombo</i> ← botón (policajt, polda)
<i>gomía</i> ← amigo (kámoš)	<i>tordo</i> ← doctor (lékař, advokát)
<i>gonca</i> ← cagón (zbabělec, posera)	<i>yeca</i> ← calle
<i>jonca</i> ← cajón (rakev)	<i>yotibenco</i> ← conventillo (ubytování 4. kat.)

Přehazování slabik známé pod názvem *vesre* je zvláštní jev, který se v případě argentinské španělštiny převážně vázal na *lunfardo*. Spolu s ním se ve své době poměrně značně rozšířil, avšak dnes už mají oba tyto zvláštní útvary, podobně jako *cocoliche*, svůj zenit dávno za sebou. Pro argentinské mluvčí jsou výrazy všech těchto tří útvarů sice stále ještě srozumitelné, ale v poslední době se zvolna přesouvají spíše do jejich pasivní slovní zásoby.

Bibliografie

- ACADEMIA ARGENTINA DE LETRAS 2003: *Diccionario del habla de los argentinos*. Buenos Aires: Espasa.
- ALBA, O. 1992: Zonificación dialectal del español en América. In: *Historia y presente del Español de América, Actas del congreso celebrado en ocasión del Quinto Centenario* (coordinador César Hernández Alonso). Junta de Castilla y León.
- ČERNÝ, J. 1999: Algunas observaciones sobre el español hablado en América. In: *Iberoamericana Olomucensia I, Romanica Olomucensia VIII, AUPO, Philologica*, vol. 74, 39–48.
- ESPÍNDOLA, A. 2002: *Diccionario del lunfardo*. Buenos Aires: Planeta.
- FONTANELLA DE WEINBERG, M. B. (ed.) 2000a: *El español de la Argentina y sus variantes regionales*. Buenos Aires: Edicial.
- FONTANELLA DE WEINBERG, M. B. 2000b: El español bonaerense. In: M. B. Fontanela de Weinberg (ed.), *El español de la Argentina y sus variantes regionales*. Buenos Aires: Edicial, 37–61.
- GOBELLO, J. – OLIVERI, M. (2004): *Novísimo diccionario del lunfardo*. Buenos Aires: Ediciones Corregidor.
- HAENSCH, G. – WERNER, R. – CHUCHUY, C. 2000: *Diccionario del español de Argentina: Español de Argentina – Español de España*. Madrid: Gredos.
- CHALUPA, J. 1999: *Dějiny Argentiny, Uruguaye, Chile*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- LIPSKI, J. M. 1996: *El español de América*. Madrid: Ediciones Cátedra.
- LOPE BLANCH, J. M. 1989: La complejidad dialectal de México. In: *Estudios de lingüística hispanoamericana*. México, D.F.: UNAM.
- RESNICK, M. 1975: *Phonological variants and dialect identification in Latin American Spanish*. The Hague: Mouton.

- RONA, J. P. 1964: El problema de la división del español americano en zonas dialectales. In: *Presente y futuro de la lengua española, 1*. Madrid: Instituto de Cultura Hispánica, 215–226.
- UREÑA, P. H. 1921, 1930: Observaciones sobre el español de América. In: *Revista de Filología Española*, 8, 9.
- VIDAL DE BATINI, B. 1964: *El español de la Argentina*. Buenos Aires: Consejo Nacional de Educación.
- ZAJÍCOVÁ, L. 2004: Argentinská španělština: mezi indiánskými jazyky a italštinou. *Slovo a slovesnost*, 65, 202–218.

Spanish Language in Argentina

The article deals with the Argentinian variant of Spanish. It contains some basic informations on its phonetic and grammatical properties and on the Argentinian dialects. Nevertheless, a special attention is dedicated to the lexical level, including three unique phenomena: *cocoliche*, *lunfardo* and *vesre*.

Keywords: Argentinian Spanish; Latin American dialectology; *cocoliche*; *lunfardo*